

Inledning: Hjalmar Brantings majtal 1890-1924

På Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, ARAB, vet vi av erfarenhet att majtal ofta är efterfrågade, inte bara inför varje års första maj. Majdemonstrationerna i Stockholm har också varit föremål för en vetenskaplig undersökning, Jonas Engman, *Rituell process, tradition och media : socialdemokratisk första maj i Stockholm* (Stockholm 1999). När jag i mitten på 1980-talet påbörjade arbetet med en bibliografi över Hjalmar Brantings tal, artiklar och andra skrifter inom ramen för ett forskningsförberedande projekt om Hjalmar Branting, finansierat av Riksbankens jubileumsfond, kunde jag konstatera att den bibliografi som Zeth Höglund presenterat i sista volymen i den av honom sammanställda utgåvan av Brantings *Tal och skrifter*, enligt Höglund "omfattande allt väsentligt av hans [= Brantings] produktion", inte ens redovisade samtliga majtal. Den innehöll 17 majtal, och tre av dem publicerades i *Tal och skrifter*, varav ett – 1895 års – bara i ett kort utdrag. Ytterligare ett majtal – det första från 1890 – har publicerats av Ture Nerman i tidskriften *Första maj* 1960, och 1917 års tal ingår med en tredjedel förkortat i den 1992 utkomna antologin av Kurt Johannesson, Olle Josephson, Erik Åsard, *Svenska tal från Torgny lagman till Ingmar Bergman*.

Hjalmar Branting höll sammanlagt 37 majtal under åren 1890-1924 – med uppehåll bara under två år, 1919 och 1922, på grund av uppdrag som Sveriges representant i utlandet. 22 majtal höll han i Stockholm och 15 utanför Stockholm, bland annat tre i Malmö. Ett majtal – 1914 års – hölls utanför Sverige, i Kristiania [Oslo]. Vid tre tillfällen – 1891, 1911 och 1917 – höll Branting två respektive tre majtal. Om man betänker denna enastående kontinuitet, om man tänker på Brantings centrala betydelse för den tidiga svenska arbetarrörelsen och hans viktiga roll som agitator och opinionsbildare och om man slutligen tänker på majdemonstrationernas betydelsefulla funktion inom arbetarrörelsen så tycks det vara en berättigad och angelägen uppgift att ge ut Brantings samtliga majtal. Dessutom finns Brantings majtal inte samlade på ett ställe, i Brantings arkiv på ARAB eller någonannanstans. De måste sökas fram i olika tidningar, främst i *Social-Demokraten*. I Brantings arkiv finns bara stolpar till ett fåtal av hans majtal, vid sidan av enstaka manuskript till majartiklar och majresolutioner respektive -manifest.

År 1889 beslöt Socialistinternationalen, den såkallade Andra internationalen, att anordna årliga majdemonstrationer i alla till internationalen anslutna länder med krav på 8-timmars normalarbetsdag. De första demonstrationerna hölls 1890, bland annat i Sverige. Ett brett intresse för första maj både utomlands och i Sverige

manifesterades 1989 i samband med 100-årsjubileet av Andra internationalens beslut. Bland annat gavs ut *The memory of May Day : an iconographic history of the origins and implanting of a worker's holiday*, utgiven av Andrea Panaccione (Venedig 1989), där den första och de första årens majdemonstrationer i olika länder, däribland Sverige, behandlas. 2010 är också ett jubileumsår, det är 120 sedan de första majdemonstrationerna hölls, också i Sverige. 2010 är dessutom ett dubbelt jubileumsår: den 23 november är 150-årsdagen av Hjalmar Brantings födelsedag. Det är en god anledning att publicera Brantings majtal.

Majdemonstrationer och majtal har alltid spelat en viktig roll inom arbetarrörelsen. De har varit viktiga särskilt under den tidigare arbetarrörelsens historia, under den "brantingska perioden", där demonstrationer och möten länge varit det enda offentliga forumet – och det inte utan hinder och problem – för att visa upp arbetarrörelsens styrka, också genom den uppsättning av ritualer och symboler som majdemonstrationerna innehåller, och formulera socialdemokratins krav. De har också varit ett uttryck för den internationalism som, oavsett dess praktiska tillämpning eller brist på omsättning, varit ett konstituerande element i arbetarrörelsens grundsyn. Så har majtalen på de årliga majdemonstrationerna varit programförklaringar, samlade och samtidigt lokalt varierade, en presentation av krav och löften, av en "motbild" mot det etablerade samhället och en vision av ett omvandlat bättre samhälle samt har naturligtvis varit inlägg i och del av dagspolitiken, under vissa år ett slags upptakt till valkampanjer. De har också demonstrerat den grundläggande transnationella samhörighetskänslan genom de samtidiga demonstrationerna i många länder och med likartade krav. Majdemonstrationerna var, lite tillspetsat sagt, den enda konkreta och till och med beständiga aktionen av den internationellt organiserade arbetarrörelsen.

Att följa Brantings majtal från år till år betyder att man i samlad form kan följa främst en kontinuitet av krav – 8-timmarsdag, allmän rösträtt och fred. Kraven sätts naturligtvis i relation till det befintliga kapitalistiska samhället och dess härskande klass samt kopplas till motbilden och målet: ett omvandlat socialistiskt samhälle. Tyngdpunkten mellan dess krav förskjuts beroende på deras aktualitet i den politiska kampen, exempelvis de intensiva perioderna i rösträttskampen eller fredsfrågan under första världskriget, båda grundläggande frågor för Brantings politik. Dessa krav trädde i bakgrunden när den allmänna rösträtten och 8-timmarsdagen genomförts, även om det senare inte försvann från dagordningen. Och fredsfrågan var i högsta grad aktuell också efter kriget.

I Brantings majtal kan man vidare följa både den kritiska och polemiska granskningen av dagspolitiska händelser och den socialdemokratiska politiken i opposition och senare i regeringsställning. Hans utblickar till andra länders dagspolitik visar något av den transnationella förankring och grundsyn som präglar Branting. Hans majartiklar i *Social-Demokraten* och i tidskriften *Första Maj*, som också ingår i editionen, kompletterar allt detta. I majtalen som också har konstanta innehållsliga likheter, exempelvis överblickarna över majtraditionens historia, kan man också följa de till majdemonstrationer kopplade retoriska greppen och symbolspråket. Ett exempel för det senare: vår och sådd som utmynnar i sommar och höst med växt och skörd.

Majtalen präglas av den för Branting typiska stilen: "sakligt utredande uppläggning", "meningsbyggnaden är lite omständlig på ett gammaldags, lätt akademiskt sätt", för att citera Olle Josephsons karakteristik av majtalet 1917 i den tidigare nämnda antologin. Detta är för övrigt överhuvudtaget karakteristiskt för Brantings sätt att hålla tal. Läser man talen, som pågick mellan en och två timmar, i dag så undrar man hur de kunde uppfattas och förstås av massorna som var åhörare på demonstrationerna, helt bortsett från det akustiska problemet. Kanske överspelades detta av upplevelsen att se och höra "hövdingen" Branting tala och den emotionellt laddade situationen på majdemonstrationerna.

Brantings majtal – och majtal överhuvudtaget – är, så får slutsatsen bli efter dessa korta antydningar, en viktig källa till arbetarrörelsens historia. Trots att intresset för första maj har ökat inte bara inom forskningen utan också politiskt – idag demonstrerar även kristdemokraterna och moderaterna – finns det lite kunskap om det politiska innehållet majtalen har förmedlat. Denna edition avhjälper denna brist litet grand.

Majtalens text har hämtats uteslutande ur pressen, främst *Social-Demokraten*, den enda källa som står till förfogande. Det innebär att det rör sig om protokollerade, delvis säkert stenograferade texter, delvis i form av referat. Men det kan också betyda en återgivning hur majtalet uppfattades, eventuellt också skulle uppfattas. Ett referat – 1898 års majtal – avslutades helt riktigt med påpekandet att det rör sig om "ett bristfälligt sammandrag". Det är en källkritisk komplikation som jag inte kan lösa men som man måste hålla i minnet. Det saknas kontrollmöjlighet genom exempelvis manuskript av talen. Den kontrollmöjlighet som finns, nämligen att jämföra med de delvis utförliga återgivningarna av majtalen främst i Stockholm i *Dagens Nyheter* och andra tidningar har jag av resursskäl inte utnyttjat. Jag har ett exempel med *Dagens Nyheter* som extra källa, och när det gäller tal i landsorten har

jag flera exempel på referat från olika tidningar. Det finns ett annat källkritiskt problem: tidningarnas politiska "färg" – jag har inte angett tidningarnas politiska hemvist – som påverkar återgivande av Brantings majtal, och det gäller naturligtvis också *Social-Demokraten*. Ett tydligt exempel är de olika redovisningarna av talet i Falköping 1917. De olika referaten förmedlar kompletterande information. För att få en ännu tydligare bild borde man sammanställa och granska återgivningar ur många fler tidningar. Jag ger några exempel som förhoppningsvis visar vad sådana jämförelser kan ge.

Som komplement till majtalen har jag samlat Brantings bidrag ur *Social-Demokraten*s maj-nummer, tidskriften *Första Maj* och andra maj-tidskrifter, även enstaka av hans ledare som direkt berör första maj. Jag har också försökt hitta majbidrag av Branting i utländska maj-festskrifter. Av korrespondensen framgår att Branting ofta ombads att lämna något bidrag men jag vet inte hur många han kan ha skrivit och om de kan vara tryckta. De här återgivna får vara exempel. Branting var dessutom författare respektive medförfattare av de flesta majresolutionerna och majmanifesten. Några återges, också de som exempel. Vidare har jag tagit med några belysande majminnen.

Varje majtal introduceras med en kort inledning, i övrigt har jag avstått från kommentarer och förklarande anmärkningar. Talen är återgivna i den ursprungliga formen inklusive stavningen. Bara i några fall har jag markerat genom tillägg att det inte rör sig om en felskrivning vid avskriften.

De angivna arkiven och samlingarna finns på ARAB. De nämnda verksamhetsberättelserna från Sveriges socialdemokratiska arbetareparti, SAP, finns för åren 1894-1924 dels i SAP:s arkiv, vol. B 02 A: 01-03, dels i organisationstrycket på ARAB:s bibliotek.

Vid inskrivningen av texterna fick jag för länge sedan hjälp av ARAB:s tidigare medarbetare Marianne Skoglund.

Martin Grass

Uppsala, 2010-11-23